

KONSTANTINÁPOLYI ROVÁSFELIRAT

E klasszikusnak számító rovásemlékünk feliratának olvasatával már többen, többféle kísérletet téve foglalkoztak, „egész irodalom támadt a szöveg körül.” Hosszú Gábor a következő szerzőket sorolja fel: Thomsen W., Sebestyén Gy., Németh Gy., Pais D., Vékony G., Zellinger E. és jómagam. (Hosszú 2013, 72–74) Megemlítendő Csallány Dezső, Ráduly János, Négyessy László, Pálfi Márton, és Ferenczi Géza is. (Erdélyi – Ráduly 2010, 106–107) Ennek ellenére a felirat egyes részeire ma sincs elfogadott olvasat. Korábban eltérő más ismeret alapján (két alkalommal én is írtam a feliratról), de a mostanival sem szándékozom beállni a többszörösen javítatók, és egymást tudományosan kritizálók sorába, csak egy újszerű olvasatot szeretnék bemutatni.

A feliratot eredetileg II. Ulászló király 1513-ban „Javuz” Vad Szelim (1512–1520) szultánhoz küldött követségének egyik tagja véste be – Keteji vagy Kedei Székel Tamás – Elcsi-Hán szállásuk istállójának falában lévő márványlapra, székely rovásbetűkkel panaszolva a kétéves kényszerű tartóztatást. Sajnos az istálló és felirata az 1865. évi tűzvész alkalmával megsemmisült.

A székelybetűs írást, az 1553. évi I. Ferdinánd megbízásából béke tárgyalásra érkező népes magyar küldöttség valamelyik tagja fedezte fel, és másolta le – Belsey János diák vagy Dernschwam János besztercei tanácsos –, ez a mai napig is vitatott. (Fehérné 1975, 2: 124 – 135)

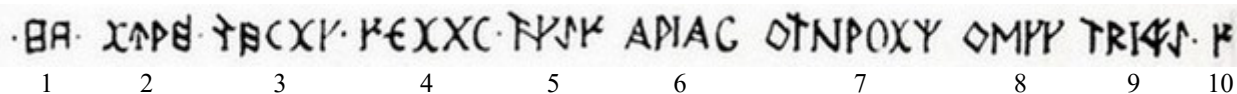
A rovásfelirat három másolatban maradt ránk, egy prágai, egy augsburgi a Fugger levéltárban és egy Wolfenbüttelben (*W*) a hercegi könyvtárban, (az Interneten hozzáférhető). A Dernschwam naptárába írt másolatot Babinger Ferenc fedezte fel, és továbbította azt Wilhelm Thomsen dán tudósnak, aki tudván magyarul, *meglepően jó* megfejtési kísérletét elküldte Sebestyén Gyulának részletesebb elemzésre. „A dán tudós nemzetközi tekintélye érte el, hogy a felirat nem a germán rúnák, hanem az őtörök-rendszerű rovásjegyek listájára került, és így hivatalosan is kénytelenek voltak elismerni mindenütt, hogy a magyarságnak is volt eredeti, őshazából hozott saját írásrendszere.”(i. m.)

Egyszerűbb, ha teljesen előlről kezdve soronként és szakaszokként (több szóból is állhat) vezetem le olvasatomat. Hosszú könyvéből kimásolt Dernschwam-féle másolatot használom. Jogosan merülhet fel, ha a másolatok fővonalakban megegyeznek, akkor én miért hangzósítok, értelmezek egyes jegyeket a többiektől eltérően *másként*. Azért, mert a feliratot egy régebbi magyar (*ómagyar*) jelrendszer és írás szabályai szerint olvasom el, és ajánlom (igaz nem tudományos igényvel és hivatkozásokkal) az Érdeklődőnek.

A felirat jeleit a nikolsburgi *ábécé* és az *ómagyar rovásjelek* betűképei alapján azonosítom és hangzósítom. Az *ábécé* jeleit és a betűsört nagybetűvel, a *rovásjelet* zárójeles (**kisbetűvel**) jelölöm, az ¹-s mély, a ²-s magas magánhangzóval harmonizáló, a ³-s tükrözött rovásjel, az összevonások (...) -be téve.

A felirat balról-jobbra íródott, ami talán nem is annyira a latin betűs sorvezetés követése, mint inkább a furfangos székely „tükörképes” rejtése.

Első sor:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Az 1. feliratrész két jelét mindenki eZeRnek olvasta, nem figyelve arra, hogy a z-nek tartott első jel nem egyezik az utána következő második és harmadik szakasz szabályos **ℕ** (**z**) rovásjelével, így ez nem lehet a z-betű egyedüli jele! Megítélésem szerint a karakter pontatlanul van másolva, a „vízszintes” vonalaknak (legalább enyhén) egyeznie kellene a „z” mellékjelek irányával. Alakját így ’ **ℕ** ’ pontosítom, ami egyúttal a **ℕ** + **ℕ** (**z^{1r}**) ligatúrát is jelenti. Egyébként a *wolfenbütteli* két belsővonalas jel pontosabb, jelölve van az -r- mellékjele is! Második tagját a szögletes nagyalakú „A” betűnek rajzolták, amire nem igazán fogható rá, hogy a székely **ℕ** (**z^{1r}**) rovásjele lenne (igaz volt aki erre át is rajzolta, úgymond „helyreállította”), inkább jelentené a nem szövegértő **H** + **—** (**z^{1r}**) vagy **Π** + **—** (**z^{1r}**) ligatúrát! A (*W*)-i másolaton ismét más, ez a ’ **⊖** ’ jel látható, ami valójában a **ℕ** + **□** (**z^{2r}**) ligatúra karakterképe lenne, ha belső vonala követné a -z- mellékjelének irányát. Ez a másolat is pontatlan. Amúgy ez a karakter látható az avarkori jánoshidai tütartón (**z^{2r}**), és a szentesi csontlapon az (**z^{2r}**) összevonásaként.

Nagyon is egyértelmű, hogy a felirat másolója nem ismerte a rovásírást, a karakterek piciny vonalkáit, irányát hanyagul követte, a hibákat tudatlanul ismételte.

A fentiek értelmében:

- Az alakilag helyreállított 1. szakasz '𐌹𐌺' (az utóbbit értsd tükrözve) a $(z^{-1}r)(z^{-2}r)$, azaz a $(Z^{-1}R)(Z^{-2}R)$ ligatúrák betűsorát hangzósítva, egy nagyon is korhű: $aZ \cdot \acute{u}R \cdot eZ/eR$, vagyis **Az Úr ezer** kezdetű szöveget kapunk. (Az egy- és kéthangú egy-szótagú gyökjelek hangértékét / perjellel választom el.)
- 2. szakasz „ÖCÁZ” betűsora **öcáz/ötszáz**, írták ahogy mondták! Az χ (Ö) Telegdi betűjele.

A harmadik szónál álljunk meg, mert az első jel '𐌹' alakjában lévő **i**-rovásjelet pontosítani kell. A jobbról sorolt nikolsburgi és *ómagyar* † (i) jel így néz ki, ezt kellett a rovónak a felirat irányába átfordítania (tükröznie). Az így kapott † rovásjel viszont kétértelmű lett, mert balról sorolva jelenti az **(i)** és az *ábécé* tükrözött (**i³**) jelét is! A feltolt mellékjelű **i**-vel a † karakter csak akkor olvasható helyesen ha az, az (**i³-2³**) ligatúrát jelenti! Az (**i-2³**) kezdetű olvasat: $(I^{-2T^3})ZeNÖT$. Arra kell gondolnom, hogy a rovó ismerte a tükrözés szabályát, de annak megértését (jelölés híján) az olvasóra bízta, így a

- 3. szó kiigazított $(I^3-2^3)ZNÖT$ betűsorának olvasata: ${}^2T^3/I^3/Ze/N/Ö/T$, azaz **tizenöt**. (A ligatúrában elől álló tükrözött (**vastagított**) jel helyet cserél az utána állóval, vagyis megfordítva olvassuk!)
- 4. szakasz kezdő $\text{𐌹} = | + \text{𐌹} + \text{𐌹}$ (**sz-2^t-2^t**) és második $\text{𐌹} + \text{𐌹}$ (**2^d-n**) karaktere is hibás, mert velük valójában a $(SZ^{-2T^{-2T}})(2D^3-N)ÖBN$ betűsorból az értelmetlen $(eSZTeTDeNÖBeN)$, olvasat jön ki. A helyes olvasat érdekében az első helyére az $I' = | + \text{𐌹}$ (**sz-2^t**), a második helyére a tükrözött állású $\text{𐌹} + \text{𐌹}$ (**n³-2^d**) ligatúra illene, hogy az $(SZ^{-2T})(N^3-2^D)ÖBN$ betűsorból a helyes $eSZ/Te/N/D/Ö/Be/N$, **esztendőben** szöveg kijöjjön! Megjegyzem a rovó (egyéni módon) pici vonalkával jelzi is a szólónak látszó jel rejtett összevonását. (Lásd az I (sz), a 𐌹 (2^t), az N (1^r) jelek végzárását.)
- Az 5. rész két szóból áll. Az első (I-R-T)K betűsor jól érthető: I/R/Tá/K, azaz **írták**. A második szó '𐌹' karakter jelét a 4. szakaszban javítani kellett, most elfogadom az $(sz-2^t-2^t)$ ligatúra $(SZ^{-2T^{-2T}})$ betűsorát, mert az $eSZ/Te/T$, **esztet** szó (igaz mai megítélésünk szerint fölöslegesen toldalékoltt), de mégis szövegértő.
- 6. szó: „LÁSZLO” ~ **László**, az „A” alakú \mathbb{A} (l) rovásjel belső vonalai egyéniék.
- 7. rész utolsó '𐌹' jele a $\text{𐌹} + \text{𐌹}$ (**2^t3-2^t**) összevonása, a KIRÁLYÖ(**2^T3-2^T**) betűsor olvasata: KIRÁLY • Ö • Te/T, azaz **király ő tett**, esetleg a KIRÁLY • Ö/Té/T, **király (ötét?)**.
- 8. szó betűjelei: „KVTT”, azaz Kö/Ve/Té/T, **követét** vagy **követet**.
- A 9. **i**-vel kezdődik, különleges az N (1^r) belső oldalához illesztett 𐌹 (a/á) betű, az (**1^r-a**), és a dupla mellékjeles (egymás alatti) (**2^t**) jelek előtti tükrözött 𐌹 (a/á³), a '𐌹' karakter jelsora (**a³-2^t-2^t**). A pontosított $I(1R-A)2T(A^3-2T-2T)1K$ jelsor Iá/R/A/T/A/T/T/áK betűsora: a **járatatták** jól érthető, mai nyelvünk szerint a **jártatták** lenne a megfelelő, az archaikusat választom. Egyedüli a kettős hangzó jelölése, ami már a latin betűs helyesírás hatása lehet. Cz–F: az i felcseréltetik a j-vel, kivált mély hangú szókban.
- 10. karakterben a „rejtést” jelölő vonalka a -t- mellékjelen van, így a $\text{𐌹} + \text{𐌹}$ (**2^t-2^t**); (**2^T-2^T**) betűsor hangzósítására kell gondolnunk: $\acute{o}TeT$, (ötét?), $\acute{o}T \cdot iT$, azaz **öt itt**, de megérthető az $iT \cdot \acute{e}T$, vagyis **itt élt** szóváltozat is.

Második sor:

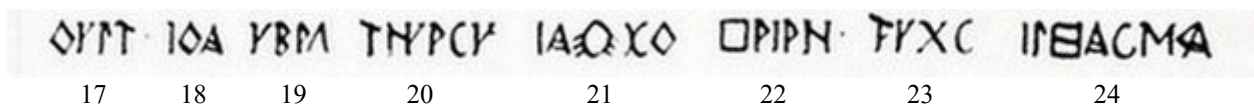
𐌹𐌹𐌹𐌹𐌹	𐌹𐌹𐌹𐌹𐌹	𐌹𐌹𐌹𐌹𐌹𐌹	𐌹𐌹𐌹𐌹𐌹𐌹	𐌹𐌹𐌹	𐌹𐌹𐌹𐌹𐌹
11	12	13	14	15	16

- 11. szakaszból kiolvasott „BILÁJI” betűsört vezetéknevek, a követő 12. Barlabás szót keresztnévnek tartották. Az idegen hangzású szó helyes írása és értelmezése: **Bilayi**, ami a szállást adó városrész török neve, ma is létezik!
- A 12. szó „BaRLABÁS” olvasata is helytelen, mert a '𐌹' karakter nem a B betűt, hanem a $\text{𐌹} + \text{𐌹}$ (**2^k-a³-2^t**) jelek összevonását jelenti.

Az ősi alakú (zöngésedő) Δ (${}^2k/g$) *ómagyar* jel és alakváltozatai: \triangleright ; \triangleleft több rovásunkban is megtalálható szólóként és ligatúrában. A szembe néző (a/\acute{a}^3) rovásjel „feje” a -k- teste, szára a ferde \ vonal, amire jobbról a (2t) mellékjele van ráültetve. A BR(L-A³)(²K-A³-²T)ÁS javított betűsor olvasata helyesen: Bé/R/LA/K/A/T/Á/S, vagyis **bérlakatas**. (A tükrözött a-betű nem ligatúrakezdő, így kiemelés nélküli helyben maradó.) Vajon miért ezt bonyolult összevonást választotta a rovó? Lett volna hely a betűnkénti kiírásra is.

- 13. szakasz két szóból áll a KTÖ, és a rosszul másolt (SZ-²T-²T-²D³-N)JIK betűsor (eSZ/Te/Te/Dö/N)JIK szavából. Az utóbbiban két hiba is van, az első (SZ-²T) ligatúrában értelmetlen a második (²T) megjelölése, a közbenső (²D³-N) pedig tükrözve: $\triangleright + \dagger$ (n^3 - d) lesz helyes, hogy a Ke/T/Ö • eSZ/Te/N³/De/J/I/K, **kettő esztendejik** olvasat megfeleljen. Amúgy írta ahogy mondta, ma már így mondanánk **két esztendeig**.
- 14. háromrészes szakasz (I-T)V(A³-L)TNM, hangzósítva: I/T • V/A/Lo/T • Ne/M, azaz **itt valót nem**, vagyis „itt igazat nem”.
- 15. „TÖN” szót – Pais szerint „tén” – értelemmel olvasták, ami azért kifogásolható, mert a szó inkább valamilyen felületre való helyezést, elkövetett cselekvést jelent, lásd a Cz–F: TĚSZ (te-sz); 1). és 2). pontjait. Inkább lenne szövegértőbb a lel vagy lél ige 3.-k személyű lön vagy lén régies változatával, ami járás általi keresést is jelent. Én az első jel helyes hangértékét a \uparrow (2t , 2l , i/ü) *ómagyar* változathoz választom ki, ami most az \uparrow (2l). (E keleti és avarkori három hangzót is jelölő *ómagyar* jelről; írásaimban). A 15. szakasz betűsora tehát helyesen: ²L/Ö/N, vagyis **lön**, ami a Cz–F szerint: a „régieknél szokottabb.”
- 16. jelsor betűsora helyesen CSÁSZ(Á³-R), hangzósítva: CS/Á/SZá/R/A, vagyis **császárra**.

Harmadik sor:

- 17. szó „KTJI” betűalakját az utána következő Székel Tamás névhez igazodva „KeTeJI” vagy „KeDeJI” előnévként értelmezték. Véleményem szerint a szó még az előző sorhoz tartozik, amellyel a rovó kétellését fejezi ki amiatt, hogy még mindig nem lelt a császárra, vagyis „Ké/Te/J/I”, **kéteji**, kételye van, **kétli**. Cz–F: A J az előtte álló l-lel ly-re, sőt j-re vált.
- 18–19. szakasz egyértelműen személynév: SZé/K/eL • Ta/M/ás, **Székel Tamás**.
- A 20. rovássort általában „IRTa iNeT, IRTÁN eSZT” olvasatokkal oldották fel, ami azért sem lehet helytálló, mert a rovó az első sorban már megadta, hogy **írták esztet**, amit szükségtelen újból megismételni! Én másként olvasom figyelembe véve a követő sorok megújított szövegét is. A szó végi (SZ-²T-²T) „**esztet**” karakter nem igazán illik az I(R-T)ÁN szókezdethez, a „végzárás „sz” és a „t” megjelölése indokolatlan hiba. Ezt figyelembe véve a szakasz betűsorát így állítom fel: I(R-T)ÁN²T(²T).

A 21. és 22. jelsorokat mindenképpen I. Szelim oszmán uralkodóra igyekeztek vonatkoztatni, ami aztán változatos kísérleteket eredményezett: „SzeLiMB. TörÖK (Thomsen), SzeLiMBÖK (Németh), SzeLiM-BÉK (Csallány). Pais szerint olvasata /Sz^ēl^ēmbék/ vagy /Sz^ēl^ēmbék/. Zelliger szerint az utóbbi a valószínűbb... ebben az esetben a /bék/ szó a bég változata lehet.”

Nos, ez utóbbi példákat csak ezért említem meg, hogy milyen félrevezető a mindenáron való megfejtés kényszere! Nem gondolnám, hogy Szelim császár nevét Szelimböknek is lehetne szabadon fordítani, azt meg pláne nem, hogy *bég* beosztású lett volna!

A 2. jelben az l + p + A (SZAL) betűk ismerhetők fel, az p dőlten, „feje” az L csúcsa.

Az *ábécé* ’ Q ’ „emp” jelét nem fogadom el, azt az *ómagyar* $\mathfrak{A} + \circ + \mathfrak{B}$ (z^3 - 2m -z) összevonásának tartom. Tapasztalatom szerint az (2m) rovásjelet, gyakran rejtett elemeire bontva \circ (2m - n^3), (2m -e/o) vagy mint esetünkben $\zeta + \circ$ (n^2 - m^3) ligatúráként is értelmezhető. Van még egy talányos 4. jel is a sorban nem szimmetrikus, tehát nem az χ (ő) hangjele, jobboldali íve inkább n-alakú, nem is lehet más mint az $\triangleright + \zeta$ (e/o-n) *ómagyar* ligatúra.

- Mindezeket figyelembe véve a 21. szakasz betűsora: SZ(A-L-Z³-²N-²M³-Z)(E-N)²K.
- A 22. szó kakukktója az első □ „üres” jel, az utána lévő (ÁSZÁR) betűsorról csak a CSÁ/SZÁ/R, **császár** szót jelentheti. Így akkor az „üres” jel a -cs- betűt szimbolizálná, ha nem lenne alakhibás. Feltételezem, a rovó (eddig is hibátlanul írt), és a N (cs) jelét helyesen (rombusz szerűen) meg is adhatta, amit a másolók hibának vélték, s jóhiszeműen téglatestre javítottak!

A 20–22. szakasz meghatározott betűsora és hangzósítása:

I(R-T)ÁN²T(²T) • SZ(A-L-Z³-²N-²M³-Z)(E-N)K • CSÁSZÁR,
Já/R/T/Á/N • őT • (éT) • SZó • aL/Á/Z • Ne/M • üZ/E/N • Ki • CS/Á/SZ/Á/R, vagyis

Jártán őt(ötét) szó aláz, nem üzen ki császár

A **jártán** vagyis jártában, mikor meghallgatásra járogatott a Kapi Szerájba. Cz–F: szerint az I fölcseréltetik j betűvel is, a szükséghez képest kivált mély hangrendű szókból még egy hangzó is járulván hozzá.

- A 23. rovássor talán a felirat legvitatóbb része, megfejtésének kísérletei (Erdélyi – Ráduly 2010) írásából: „Sebestyén: ITeT BÉ, Négyessy László: ITT TeTT Be, Pálfi Márton: IteT (olv. itt tett) BE, Németh Gyula: ITTtTéBeN, Pais Dezső: ITTéBeN, Csallány Dezső: ITtJÁRTáBaN, Ferenczi Géza: ITTBeN. A magunk feloldása írja *Ráduly*: IdéTBen (=idejében).” Rovásjelei ismertek, így a (I-²T)TBN betűsorról (az előző szövegrész folytatásaként) csak így olvashatjuk: I • Te/Té/Be/N, vagyis **i(ily) tettében**. Cz–F: az I közelséget mutató szócska (ily).
- Az utolsó 24. szakaszt a klasszikusok egyöntetűen „SZÁZ LÓVAL” olvasták, ami azért kétséges mert kizárt, hogy „őt követet” pár emberével száz lóval indították volna úton járásra! Itt is van tisztázandó rovásjel. A 3. karakternél (ezek eddig hibásak voltak) gyanakodunk, a legelső szó javított (z-²r) összevonását behelyettesítve sem szövegértő. A szó 5. jele az C (o) betű. Legjobb lesz, ha az eddigiek alapján felírható SZJ(?)LOV(A³-L) betűsorból kikövetkeztetjük a (?) jel betűhangját. Az előző szövegrészt folytatva, ahhoz jól illeszkedik a SZÁ/Ja • CSa/L/Ó • V/A/La, azaz **szája csaló vala** szövegolvasat a N (cs) rovásjellel. Fel is merül a kérdés, miért nem a 22. rész „üres” cs-betűje van megismételve? Sőt a *wolfenbütteli* másolaton egy jobbra döntött N (z) okoz „zaló” zavart!

Végig elemezve a feliratot olvassuk el azt most már folyamatában, ahogy róva van:

Az Úr ezer öcáz tizenöt esztendőben írták esztet, László király ő tett követét járatatták, itt élt bilayi bérlakatás^t kettő esztendejék, itt valót nem lón(lén) császárra kételyi(kétli), Székel Tamás jártán őt(ötét) szó aláz, nem üzen ki császár, ily tettében szája csaló vala!

Nem gondolnám, hogy a szöveg olvasatát át kellene írni mai nyelvünk szabályai szerint, az *eredeti* nagyon is megérthető még ma is! Bízom benne, hogy sikerült talán a *rovó* eredeti szándéka szerinti olvasatot visszaadnom, és több félreértést, helytelen másolatrészt tisztáznom. Így Szelimet sem hívhatták Szelimböknek és Bilaji Barlabás sem vett részt a követjárásban, s talán Székel Tamás is csak egy a Szeráj erővel iszlámizált *devsirme* hivatalnok lehetett. Igazolódott, hogy csak a nikolsburgi *ábécé* jeleivel (nagy része amúgy is *ómagyar*) e középkori rovásfeliratot nem lehet kizárólagosan elolvasni. Szükség volt a keletről beköltözők magukkal hozott *ómagyar rovás/betű hangjaira* is! Sőt kijelenthetjük, hogy a felirat rovója azt nem csak ismerte, *hanem használta is!*

Delibeli József
okl. építőmérnök

A rovásjelek jelölésénél felhasználtam Dr. Hosszú Gábor székely–magyar, Kárpát-medencei és kazár rovás karakter készletét. Letöltve a Rovásírás Honlapról 2009. októberben.

Hosszú Gábor: *RovásAtlasz*. Budapest 2013.

Erdélyi István – Ráduly János: *A Kárpát-medence rovásfeliratos emlékei a Kr. u. 17. századig*. Budapest, 2010.

Fehérné Walter Anna: *Az ékírástól a rovásírásig II*. Buenos Aires, 1975.

Czuczor Gergely – Fogarasi János: *A magyar nyelv értelmező szótára I–IV*. Pest, 1862–1874. Cz–F

A nem hivatkozott részek írásaimban, a (magyarostortenet.gportal.hu) Weblapon megtalálhatók.